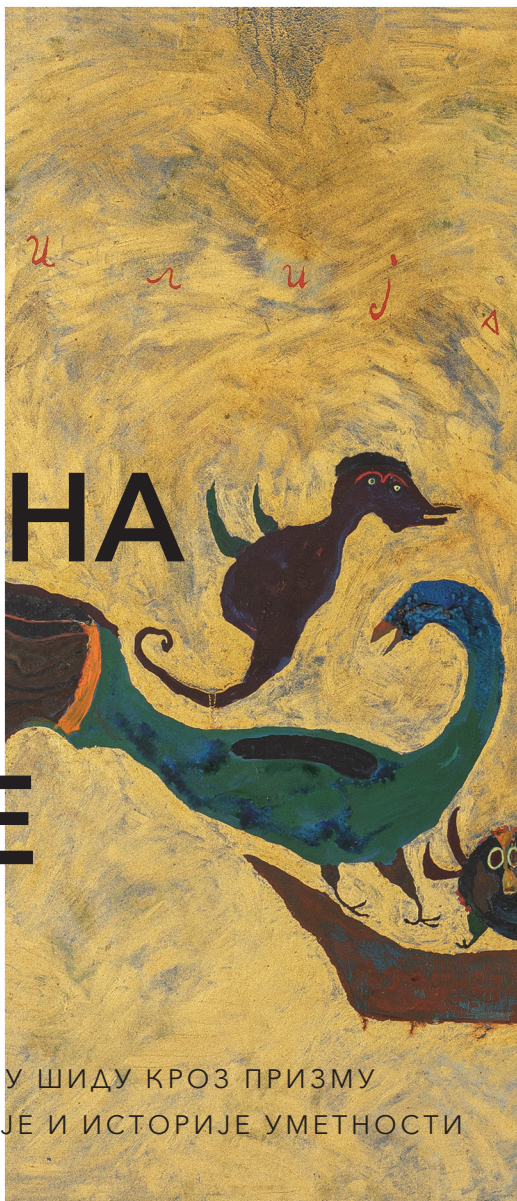

РАДОВАН СРЕМАЦ

ОД ПРСТЕНА — ДО СЛИКЕ

ЈЕВРЕЈСКА ЗАЈЕДНИЦА У ШИДУ КРОЗ ПРИЗМУ
АРХЕОЛОГИЈЕ, ИСТОРИЈЕ И ИСТОРИЈЕ УМЕТНОСТИ

Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид основан је као легат Илије Башичевића Босиља, самоуког сликара светске славе. Илија Босиљ је поклонио Шиду легат од 338 уметничких дела, од чега је 287 слика самог дародавца и 51 дело других наивних и маргиналних уметника из Србије и света. „Илијанум“ представља јединствену оазу наивне и маргиналне уметности, а светски значај само дародавца – британски уметнички часопис Raw Vision Magazine сврстао је Илију Босиља међу педесет класика светске самоуке уметности – чини музеј једном од најзначајнијих установа културе у Србији.

Музеј је према жељи дародавца смештен у кући јеврејске породице Винтерштајн која је страдала у Холокаусту, а у чијем је дворишту до 1942. године била и синагога. То је један од разлога због којег смо одлучили да се у овогодишњу манифестацију Дани европске баштине укључимо одајући почаст нашим „домаћинима“ Винтерштајновима, као и целој заједници којој су они припадали. Јевреји су у Шиду забележени већ петнаест година након првог помена самог града и од тог момента, па све до ужаса Холокауста, ова мала, али изузетно прогресивна заједница је равноправно учествовала у развоју и изградњи нашег града. Чињеница да се 2021. године навршило три стотине година од првог помена Јевреја у Шиду, представља други разлог и повод да као тему овогодишње манифестације узмемо континуитет ове заједнице у нашем месту.

১৮২৭ সালের ১১ই আগস্ট তারিখে

১৮২৭ সালের ১১ই আগস্ট তারিখে

১৮২৭ সালের ১১ই আগস্ট তারিখে

ARCHAEOLOGIA IUDAICA

Под појмом *Archaeologia Iudaica* можемо да подразумевамо ону врсту археологије која се бави изучавањем контекста материјалних остатака који се несумњиво доводе у везу са јеврејским народом у погледу етничке или верске припадности и то без хронолошког ограничења. Јеврејска култура има више својих карактеристика, а овде ћемо издвојити две. Прва да је да се она у материјалним остацима може хронолошки пратити уназад три миленијума што је јединствен случај у свету, а друга да су њен саставни део специфични мотиви настали првенствено из духовног света јудаизма и који су преко Светог писма и хришћанства постали универзални и ушли у темеље савремене цивилизације. Међу најчешће јеврејске мотиве спадају менора, Давидова звезда, јеврејско писмо, етрог и друге свете биљке, помени монотеизма у различитим текстовима, сцене из Старог завета итд.

Јеврејска баштина у Војводини представља најстарију баштину једног од народа који данас живи на овом подручју. Уз повремене прекиде, јеврејско

1. Менора је седмобраки свећњак описан у Старом завету као један од симбола јудаизма и практиковања вере у Јехову. Према Старом Завету, прву седмобраку менору је израдио Мојсије као део инвентара Шатора од Састанка (1. Мојсијева, 25: 31-40). Мора се поменути да постоји и менорат *hanukkah*, менора са девет кракова која се користи за празник Хануку.

2. Давидова звезда, за разлику од меноре која је духовни симбол, чешће представља симбол Јевреја као народа и израелске државности него њихове духовности. Као симбол јудаизма овај хексаграм је први пут забележен у мазоретском рукопису тзв. Лењинградском кодексу из 1008. године. Много чешће се јављао у средњој Европи током XVII века, а већ током XIX века постао је симбол јеврејског народа широм Европе.

3. Четири свете биљке: *es hadar* – величанствено лепо дрво, цитрус етрог, *temarim* – палмино дрво, *es abot* – дебело дрво богато лишћем, мирта, *arbenahal* – врба. Библијски текст (3. Мојсијева, 23:40) наводи да се махањем са ове четири свете биљке исказује слављење Бога.

присуство у Панонској низији може да се прати од античког периода. Међу најстарије археолошке налазе спадају оловне пломбе пронађене у Сотину, на простору античког дунавског лимеса. Ове пломбе доказују не само присуство Јевреја у Срему у античко доба него и организоване контакте, највероватније трговину, између удаљених јеврејских заједница у Римском царству. На постојање античке синагоге у Мурси (данашњи Осијек) током II века упућује један епиграфски налаз. Доста млађи, али у јавности и науци много познатији археолошки доказ присуства Јевреја у Подунављу јесте фунерални налаз из Челарева. У питању је некропола датирана у период средњег века, тачније крај VIII и почетак IX века.

Што се тиче територије данашње Општине Шид позната су три случајна археолошка налаза јеврејске провенијенције. У питању су два прстена, један са утиснутом менором са унутрашње стране и један фрагментарно очуван са представом деветокраке меноре на горњој страни главе прстена. Трећи налаз је оловна пломба са јеврејским текстом на обе стране који су у грубом читању ШИД и КОШЕР. Будући да су налази случајног карактера њихов прави контекст и датирање није познато, нити их је могуће одредити. Прстен у облику једноставне карике са утиснутом менором са унутрашње стране је, према непровереним подацима, пронађен у једном растуреном гробу у селу Јамена, а читав гроб је на основу других налаза датиран у XII век. Вероватно старији налаз је глава другог прстена са представом деветокраке меноре постављене између два пара свећа (или стилизованих људских фигура). Поменута оловна пломба је свакако новије израде, можда из XIX века, на чега указује квалитет израде

и врста кориштених слова. Иако се њихов контекст не може поуздано одредити, ови налази свакако потврђују присуство Јевреја на овом подручју током средњег века, а можда и антике уколико се прстен са деветокраком менором може датирати толико рано.

HISTORIA IUDAEORUM

Трагови јеврејске културе који припадају нововековној историји много су бројнији и разнороднији. Јеврејска историја током XVIII и XIX века протекла је у знаку константне забране насељавања на територији данашње Војводине. Ове забране су повремено умањиване или укидане, али све до закона о грађанској равноправности Јевреја цара Франца Јосефа из 1867. године и потом закона о изједначавању израелске (Мојсијеве) вере са осталим признатим вероисповестима у Аустро-Угарској монархији из 1895. године, Јевреји нису могли живети на овом простору без посебних дозвола и заштићени од сталних напада. Када је реч о Срему, Јевреји су насељавали Земун током XVII века, али се први пут по имену помињу тек 1726. године. Године 1695. помињу се у Петроварадину, затим у Шиду 1721. године, 1722. године у Сремској Рачи, Белегишу 1751. године, Сремској Митровици 1786. године итд. Почетком XIX века Јевреји су насељавали готово сва места у Срему.

Скоро цео XIX век и прва половина XX века (до 1941. године) представљају време просперитета јеврејских заједница у Војводини. Од 19.000 Јевреја колико је живело у Војводини уочи Другог светског рата, рат је преживело само 3.572 (18,7%). У Израел

се након рата иселило 2.482 Јевреја из Војводине. На жалост, ужаси Холокауста су оставили пустош и по питању културне баштине јеврејске заједнице – уништене су синагоге, гробља, школе, задужбине, али су и спаљиване и крадене архиве јеврејских општина, синагога и других институција. Због тога је сваки документ настао посредно или непосредно радом јеврејске заједнице од изузетног значаја за изучавање историје Јевреја на овом подручју, али и доказивања континуитета њиховог боравка.

Јеврејска баштина у Шиду стара је колико и сам Шид. Јевреји се у Шиду први пут помињу 1721. године, већ петнаест година након првог помена самог Шида. Те године су забележени Јевреји Аврам и Давид, трговци ситничарском робом. Они су забележени у царинским протоколима у Осијеку где су донели робе у вредности од 300 форинти и од ње продали у вредности од 25 форинти. Већи део робе су однели у Митровицу где су на њу платили по 2,5% тзв. земаљског, славонског пореза у износу од 6 форинти и 87,5 крајцаре. Исти трговци, са истом робом, забележени су и у протоколима царинарнице у Рачи 1722. и 1723. године, где су платили порез на робу продату у тврђави Рачи. Две године касније, 1725, код мочваре Крива бара близу Трпиње, разбојници су напали шидског Јеврејина Јакоба. Њему и једном Јеврејину из Вуковара који је био са њим, украли су робу у вредности од 82 форинте и 34 крајцаре: одећа, индиго, обојена свила, памук. То је време када је, одлуком Хрватског сабора, Јеврејима било забрањено насељавање у Срему. Међутим, како је Шид тада био у оквиру Подунавске војне границе, та одлука се није у потпуности поштовала. Након преласка Шида из војне под цивилну управу 1745.

године, ове забране су сигурно више поштоване. Одлука о забрани насељавања није забранила и њихову трговину на овом простору. Шидски трговци Срби су често користили повољности трговине са Јеврејима.

Извори за историју шидских Јевреја за целу другу половину XVIII века нису познати. У периоду 1842-1847. године у Шиду су забележене четири јеврејске породице: Игнац Штајнер (породица од 6 лица), Аврам Лустиг (породица од 3 лица), Јакоб Хирт (породица од 10 лица) и Јосиф Алтвер (породица од 10 лица). Цео XIX век је окарактерисан микромиграцијама јеврејских породица. Често су се поједине породице, тражећи боље услове живота и трговине, селиле из једног у друго место. Са друге стране, код ондашњих Јевреја је изгледа постојао обичај да мушкарац након женидбе остане да живи у месту становања своје супруге. Прегледом сачуваних матичних књига јеврејских општина у Ердевику, Вуковару, Сремској Митровици, Бачкој Паланци итд. установљено је да је то случај са више од половине бракова. Тако се дешавало да један брачни пар живи, на пример, у Бачкој Паланци, а да њихови синови живе у местима становања својих супруга (Шид итд.). Током прве половине XX века година деца Израиља су равноправно учествовала у друштвеном, политичком, економском, културном и спортском животу Шида. Својим деловањем оставили су дубок траг у историји овог места. То је време просперитета јеврејских заједница у овим крајевима, а које је уследило након добијања статуса пуноправних грађана Аустроугарске монархије крајем XIX века. Међу Јеврејима у Шиду деловао је ционистички покрет. Веома активан је био Карен Кајемет

ЛеИзраел тј. јеврејски национални фонд. Плаво-бела касица ККЛ-а била је готово у свакој јеврејској кући као својеврсни знак припадања јеврејском народу.

Шидски Јевреји нису имали сталну синагогу/ темпл. Неколико деценија су за потребе темпла држали у закупу кућу у центру Шида која је била у власништву Српске православне црквене општине. Од 1923. године шидска Израелска општина је преместила темпл у зграду у дворишту породице Винтерштајн (данас Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид). Темпл се састојао од три просторије. Десна просторија је била намењена мушкарцима. У њој се налазио Арон хакодеш са три свитка торе и клупама за седење. Лева просторија је била за жене. У средишњој просторији (ходнику) био је мали умиваоник за прање руку верника. У просторијама где су обављане молитве налазила су се постоља за свеће (лојанице). У дворишту, неколико корака од темпла, био је бунар са зеленом дрвеном оградом. Бунар је кориштен приликом посебне молитве Ташлих на празник Рош Хашана. Темпл је порушен након Другог светског рата. Већина јеврејских породица у Шиду је била религиозна, али у смислу да се строго држао кашрут. Шидски рабинер/кантор је уједно био и шактер. Са друге стране, у шидском темплу се током 1930-их није држала молитва за шабат јер је субота у Шиду била пијачни дан. Трговци Јевреји су правили велик пазар суботом па нису могли да пропусте пијачни дан. Тога дана су радње биле отворене цео дан, па су чак и деца помагала у продаји. Сви остали празници су прослављани према прописима. Нарочито свечано је било за Рош Хашану и Јом Кипур, али и Хануку, Пурим, Песах и Сукот.

Није познато када је формирано прво

јеврејско гробље у Шиду, али то је свакако било пре 1864. године, када је оно већ уцртано на катастарској карти. Данас је на гробљу сачувано 33 гроба са 28 споменика. Најстарији сачуван споменик потиче из 1873. године (Леополд Кон).

Шидски Јевреји су током Другог светског рата поделили судбину својих сународника из целе Европе. Идеологија нацизма/фашизма била је нарочито изражена у тзв. Независној Држави Хрватској. Хапшење и одвођење шидских Јевреја у логоре десило се 27. јула 1942. године. Сремски Јевреји су боравили у винковачком логору на отвореном све до 20. августа 1942. године, када су спроведени преко логора Тења и Лобограда у Аушвиц. Као датум пристизања сремских Јевреја у Аушвиц узима се 26. август. Према познатој логорској пракси, може се претпоставити да је одмах извршена селекција где су здрави мушкарци и жене, старости између 15 и 40-45 година, уведени у логорску евиденцију и послати на присилан рад, док су све остале особе одмах спроведене у гасне коморе. У прилог томе иду и подаци из тзв. „Књига смрти“ логора Аушвиц, где су убележене смрти следећих Шиђана: Јозеф Шротман 23.09.1942, Филип Моргенштерн 01.10.1942, Нандор Цилцер 12.10.1942. итд. Вероватно су ове особе уведене у евиденцију као радно способне и због тога им је евидентирана и смрт. За остале шидске Јевреје нема података. Поуздано се зна да нико није преживео логоре.

У току спровођења сремских Јевреја на железничку станицу у Шиду, шидски ћурчија Богдан Јовановић спасао је јеврејског дечака Калми Левија. Након Богдановог страдања од стране усташа, његова породица је наставила бригу о Калмију. Због тога

је Јад Вашем доделио породици Јовановић орден Праведника међу народима.

Колико је познато, у Шиду су живеле следеће јеврејске породице (са наведеним периодом): Адлер (1890-1900), Бадер (1880-1884), Бошковиц (1914), Брајнер (1858-1868), Бредер (1850-1926), Брил (1840-1860), Бреслауер (1880-1930), Бројнер (1860-их), Велиш (1930-1942), Већ (1860-их), Винтерштајн (1858-1942), Дајч (1941-1942), Дијамонт (1880-их), Дојч (1840-1860), Епштајн (1890-1948), Кишицки (1924-1950), Клајман (1926-1928), Клајн (1860-1948), Кон (1850-1948), Краус (1840-1860), Лебл (1890-1948), Лустиг (1810-1942), Малц (1925-1942), Маркус (1890-1895), Моргенштерн (1928-1942), Нојман (1835-1900), Плацнер (1920-1942), Попер (1860-1885), Рајх (1878-1942), Розенберг (1900-1926), Розенфелд (1900-1948), Секереш (1915-1916), Фишер (1850-1942), Француз (1880-1942), Хан (1925-1942), Хелцел (1850-1905), Хирт (1840- 1850), Хофман (1910), Хуберт (1890-1906), Цилцер (1934-1942), Шенк (1902-1903), Шлезингер (1890-1942), Шротман (1906-1942), Штајн (1903-1908), Штајнер (1870-1942), Штедлер (1892-1903), Штерн (1895-1942).

У архиви Српске православне црквене општине и основне школе у Шиду чува се двадесет докумената хронолошког распона од 1810. до 1844. године који су везани за Јевреје. У питању су рачуни и потврде о пријему новца јеврејских трговаца и занатлија издати за услуге пружене цркви и школи. У питању су рукописни текстови, писани на немачком и српском језику, али хебрејским, латиничним и ћириличним писмом. Текстови написани на немачком језику хебрејским курзивним писмом веома су нечитки и нејасни и захтевају обраду

стручњака из области хебрејске лингвистике. Јевреји у Хабзбуршкој монархији су говорили и писали јидиш (који је писан хебрејским писмом). Током XVIII века неке јеврејске заједнице (у Аустрији, Бохемији, Моравији) постепено су у говору прешле са јидиша на немачки језик. С друге стране, многе заједнице су наставиле да говоре јидиш. У сваком случају, било да су говорили немачки или јидиш, користили су хебрејско писмо. Хебрејска писана слова су потпуно другачија од штампаних слова, што значи да, иако је нека особа научила да чита Талмуд и Тору, то није значило и да је могла да се користи писаним словима. Дакле, морала су се учити посебно штампана слова, а посебно писана. Ови документи су од изузетног значаја из више разлога. Први је проучавање развоја хебрејског писма у јеврејским заједницама у Подунављу. Други је проучавање развоја занатства и трговине у економски просперитетним варошицама какве су били Шид и Бачка Паланка (Стара и Нова) али и у самим јеврејским заједницама. Трећи разлог због којег су значајни ови документи јесте увид у међунационалне односе, конкретно односе Срба и Јевреја, могућност прочувања њихове сарадње итд. У контексту последње реченог, занимљиво је кориштење термина „чифутин“ у два документа. Веома је упитан разлог коришћења овог, често погрдног турског назива за Јеврејина, будући да документи говоре о неометаној и доброј вишедеценијској сарадњи Српске православне црквене општине у Шиду и јеврејске заједнице. Због свега реченог, верујемо да ће презентовање ових докумената стручној јавности бити од користи.

Односи Српске православне цркве у Шиду и шидских Јевреја ишли су од непожељних иновераца,

преко закупника некретнина и дародаваца за парохијску славу до поверљивих опуномоћеника. У записницима седница црквеног одбора Српске православне цркве у Шиду налази се један пример негативног става према Јеврејима. Председник црквеног одбора је на седници 6. јуна 1868. године изнео пред одбор информацију да се продаје кућа Арона Лазића, која се налази одмах уз црквену порту и да је Лазић већ договорио продају са једним Јеврејином. Председник одбора је изјавио да се „не сме дозволити да један иноверац живи уз цркву“. Црквени одбор је усвојио његов предлог и црквена општина је за 1840 форинти купила ту кућу за потребе парохијског дома. Неколико година касније, поменути Јеврејин Винтерштајн је купио кућу поред Лазићеве. Јевреји су се јављали као закупници црквених некретнина и као правна и физичка лица. Израелска богоштовна општина је за потребе синагоге у узимала у закуп кућу у власништву цркве од 1876. до 1922. године. Какав је временом постао однос између Српске православне црквене општине и Израелске општине у Шиду, најбоље говоре два документа. Први је Списак приложника за парохијску славу Св. Николај Летњи из 1905. године у којем се међу именима Срба приложника налазе и јеврејска имена. Други документ је овлаштење на име Емила Винтерштајна којим је од стране архијерејског намесника протојереја Миливоја Милошевића овлашћен да у његовом одсуству прима сву службену црквену пошту. Дакле, прота није овластио своје колеге свештенике него комшију Јеврејина.

DE ARTE IUDAEORUM

Уметнички фонд Музеја наивне уметности „Илијанум“, захваљујући несебичном дару нашег уметника Илије Башичевића Босиља, баштини 338 уметничких дела међу којима се издваја четрнаест дела са старозаветним мотивима, односно мотивима који се могу везати за јеврејски народ у контексту националног и верског. У питању су уметничка дела Илије Башичевића Босиља, Матије Скурјенија, Саломе Сафеда (Shalom Moskowitz) и једно дело непознатог аутора. Мора се поменути да је једино Салом Сафед по националности Јеврејин. Јеврејски старозаветни мотиви на поменутих делима, који су преко хришћанске религије и културе постали светски универзални симболи мира и вере, повезују наш Музеј не само са прошлошћу нашег града него и са идејом мултикултуралности и заједништва којима човечанство тежи.

Дело Адам и Ева Матије Скурјенија мотивисано је другом и трећом главом Постања, односно моментом истеривања Адама и Еве из рајског Еденског врта. На делу су приказани Адам и Ева како стоје изван рајског врта. Рајски врт са животињама приказан је светлијим топлијим бојама и он је оградом раздвојен од остатка планете где су истерани Адам и Ева.

Сафедово дело Нојева барка спаја у себи три хоризонта приче о потопу: потоп и страдање људи, повратак голубице са маслиновом гранчицом и насукавање барке на Арарат. Изнад саме барке стоји библијски текст на хебрејском језику: „И почека још седам дана, па опет испусти голубицу из ковчега. И

пред вече врати се к њему голубица, и гле, у кљуну јој лист маслинов, који бјеше откинула; тако позна Ноје да је опала вода са земље." (Постање, 1, 10-11). Моменат повратка голубице са маслиновом гранчицом, који је ушао у општу светску културу као универзални симбол мира, представљен је и на Босиљевом делу Ное и птице. Овде је Ноје приказан на изузетно чест начин у Босиљевом раду, са два лица. Такође, као у највећем броју примера у историји уметности, Ноје је и овде приказан сам на барци окружен животињама, у овом случају птицама.

Можда најкомплексније дело са старозаветним мотивима је Колона од Саломе Сафеда. Мотив је везан за моменат изласка Јевреја из Египта на чега упућује хебрејски текст у дну представе: „Када изађе Израел из Египта (Псалм 114, 1) тог дана изађоше све војске Господње из земље египатске (Излазак 12, 41). Господ изађоше пред њима, дању у стубу од облака да их води у путу њиховом (Излазак, 13, 21)". Главни мотив на делу је колона људи приказана у два нивоа. У колони се налазе мушкарци подељени према бојама одеће: плава, црвена и зелена боја. Оваква јасна подела може да упућује на поделу јеврејског народа, која, додуше, у самом моменту изласка из Египта још увек није постојала, на левите (потомке Левија, сина патријарха Јакова), затим коханиме (део левита) и обичан народ. Друго могуће објашњење је да су сви у колони Левити, а да различите боје означавају три групе овог племена Гирсонити, Катити и Мерарити (названи по именима три Левијева сина). У оба случаја, прва фигура са лева у горњем нивоу која држи пастирски штап, може да претставља Мојсија, као припадника Левијевог племена.

КАТАЛОГ

1. Прстен, антички период(?)

Фрагментарно очуван, бронза, случајан налаз. На горњој површини главе прстена сачувана је представа стилизоване деветокраке меноре постављене између два пара свећа или стилизованих људских фигура.

2. Прстен, 12. век(?)

Бронза, налаз из случајно пронађеног и растуреног гроба у Јамени. Са унутрашње стране прстена утиснута је представа меноре без постоља.

3. Пломба, 19. век(?)

Олово, случајан налаз. На обе стране се налазе јеврејски текстови.

4. Квита – потврда о пријему новца, 22. новембар 1810. године

Потврду је издао Лебл бен Јехијел Кефер за пријем 11 форинти за стакло стављено на два прозора. Испод текста писаним на српском језику ћириличним писмом, стоји потпис мајстора стаклара написан јеврејским писаним словима.

5. Потврда о пријему новца, 1813. година

Потврду је за пријем пара за репарацију – поправак црквених књига потписао хакатин (млади) Израел бен Мејер Кефер. Хакатин означава дечака који још није постао пунолетан и веома је занимљиво да је потврду потписала малолетна особа. Вероватно је реч о шегрту.

6. Потврда о пријему новца, 18. октобар 1821. године

Потврду је издао Јозеф Спрингер за плаћен рачун за поправку прозора на школи. Докуменат је написан на немачким језику латиничним писмом.

7. Потврда о пријему новца, 1821. година

Потврду је издао Јозеф Спрингер за 2,15 гулдена за израду лампе на мермерном крсту у порти храма Светог Николаја у Шиду.

8. Потврда о пријему новца, 2. јануар 1824. године

Потврда мајстора Леополда Епштајна из Бачке Паланке о пријему 24 крајцаре за поправак прозора на школској згради, које је исплатио школски тугор Стефан Славуј.

9. Потврда о пријему новца, 1825. година
Потврду је издао Саломон Кобијас из Бачке Паланке да је примио 2 гулдена и 45 крајцара за израду два прозора на шидској школи. Докуменат је написан на немачком језику, али јеврејским писмом.

10. Потврда о пријему новца, 26. новембар 1829. године
Потврда Моше Вајса из Бачке Паланке о пријему 2 гулдена и 30 крајцара. Није могуће интерпретирати тачан разлог за пријем новца.

11. Потврда о пријему новца, 1831. година
Докуменат је потписао Делке Кобијас из Бачке Паланке као потврду да је примио 3 гулдена и 15 крајцара за поправку прозора на школској згради у Шиду.

12. Потврда о пријему новца, 1831. година
Документ није потписан именом већ само местом „Паланка“. Издат је као потврда о пријему 2 гулдена и 30 крајцара за поправак прозора на школи.

13. Потврда о пријему новца, 14. фебруар 1835. године
Документ није потписан именом већ само местом „Паланка“. Издат је као потврда о пријему 1 гулдена и 20 крајцара за поправак прозора на школи.

14. Потврда о пријему новца, 1835. година
Докуменат је потврда на 2 гулдена за школски прозор потписана од стране Ицика Клајна Млађег, стаклара из Бачке Паланке. Ортографија је стандардна и слична оној у истовременим књигама штампаним на немачком језику користећи јеврејско писмо. Ово упућује на доста образовану особу која је добро познавала правопис.

15. Потврда о пријему новца, 1835. година
Докуменат је потврда на 2 гулдена и 30 крајцара за радове на школи у Шиду потписана од стране Ицика Клајна Млађег, стаклара из Бачке Паланке.

16. Потврда о пријему новца, 1836. година
Докуменат је потврда на 4 гулдена. Више података није било могуће сазнати. Важно је поменути да је у питању исти рукопис као и на документу који је потписао Моше Вајс.

17. Потврда о пријему новца, 29. децембар 1836. године
Докуменат је написан на српском језику ћириличним писмом, али је потписан јеврејским писмом. У питању је потврда К. Х. Берлефа из Бачке Паланке да је за поправку школских прозора примио 1 форинту и 30 крајцара од шидског школског татора Мије Мауковића.

18. Потврда о пријему новца, 5. април 1837. године
Докуменат је потврда на 30 крајцара које је црквени татор Гаврило Георгијевић из Шида исплатио Ицику Клајну. Цео текст осим јеврејског потписа, написан је на српском језику ћириличним писмом.

19. Потврда о пријему новца, 7. јун 1838. године
Докуменат је двојезична потврда непознатог мајстора да је примио 2 форинте и 6 крајцара за поправак прозора на школској згради у Шиду.

20. Потврда о пријему новца, 18. март 1839. године
Докуменат је написан на српском језику ћириличним писмом. У питању је потврда Исака Клајна, клозера (стаклара) из Бачке Паланке, о пријему 1 форинте и 30 крајцара за поправак школских прозора у Шиду.

21. Потврда о пријему новца, 6. септембар 1840. године.
Докуменат је написан на немачком језику латиничним писмом као потврда мајстора Игнаца Штајнера на 3 форинте и 30 крајцара.

22. Потврда о пријему новца, 1841. година.
Потврда мајстора Игнаца Штајнера за послове од марта, октобра и децембра 1841. године на укупну суму од 13 форинти и 43 крајцаре.

23. Потврда о пријему новца, 24. октобар 1844. године.
Потврда Симона Штајмница да је примио од татора Митра Недељковића 7 форинти и 15 крајцара за поправак прозора у Шиду.

24. Записник седнице Српске православне црквене општине у Шиду, 1868. година.
На седници је изнета информација да је Арон Лазич договорио са једним Јеврејином продају своје куће која се налази одмах

уз црквену порту. Један присутни члан је рекао да се не сме дозволити да „иноверац живи уз цркву“ па је црквена општина донела одлуку да откупи Лазићеву кућу за 1840 форинти.

25. Књига благајни Српске православне црквене општине у Шиду, 1876. година
Евиденција уплате станарине од стране јеврејске општине за станарину за синагогу у објекту Српске православне цркве.

26. Потврда о пријему новца за станарину за синагогу у црквеној кући, 1904. година

27. Потврда о пријему новца за станарину за синагогу у црквеној кући, 1905. година

28. Потврда о пријему новца за станарину за синагогу у црквеној кући, 1906. година

29. Списак приложника за парохијску славу Св. Николај Летњи, 1905. година
На списку приложника се међу именима Срба налазе и јеврејска имена.

30. Допис Израелске богоштовне општине Шид упућене Српској православној црквеној општини у Шиду о одустајању од даље станарине у црквеној кући, 1922. година.

31. Рачун јеврејске грађаре „Лустиг“ из Шида, 1931. година.

32. Овлашћење шидског протојереја Миливоја Милошевића да Емил Винтерштајн може да преузима званичну пошту Српске православне црквене општине у Шиду.

33. Разгледница са фотографијом породичне куће Емила Винтерштајна у којој се данас налази Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид. Разгледница је 1910. године потписана и послата од стране шидских Јевреја.

34. Молитвеник са поезијом за Рош Хашану и Јом Кипур. Штампано у Прагу 1859. године. Молитвеник је до 1942. године био власништво породице Клајн из Шида. Данас је власништво Драгана Ђедовића.

35. Матија Скурјени, Адам и Ева, 1958, уље на платну, 85 x 67 cm. Власништво: Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид, инв. бр. 307.

36. Салом Сафед (Shalom Moskowitz), Колона, комбинована техника, бојена графика, 51 x 73 cm. Власништво: Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид, инв. бр. 329.

37. Илија Башичевић Босиљ, Ное и птице, 1963, уље на лесониту, 65 x 102 cm. Власништво: Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид, инв. бр. 62.

38. Салом Сафед (Shalom Moskowitz), Нојева барка, комбинована техника, бојена графика, 75 x 54 cm. Власништво: Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид, инв. бр. 330.

БИБЛИОГРАФИЈА

Grupa autora, *Naučni skup: Menore iz Čelareva, 23. februar 1981.* Beograd: Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1983.

Bunardžić R., *Izložba Menore iz Čelareva.* Beograd: Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1980.

Ilkić M., Antičke plombe iz Sotina (Cornacum). *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 48/2006, стр. 57-80.

Pinterović D., Da li je u rimskoj koloniji Mursa postojala sinagoga?. *Osječki zbornik IX-X (1965)*, стр. 61-74.

Радовановић В., Михаиловић М., *Животни циклус - обичаји код Јевреја*, Београд: Савез јеврејских општина Србије - Јеврејски историјски музеј, 2013.

Сремац Р., Клајн Е., *Јевреји у Шиду*. Шид: Народна библиотека „Симеон Пишчевић“, 2014.

Sremac R., *Židovske obitelji u Iločkom rabinatu / Jewish Families in the Rabbinate of Ilok.* Ilok: Muzej grada Iloka, 2018.

Сремац Р., *Нит која нас веже*. (Каталог изложбе). Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид, 2019.

Sremac R., *Jevrejske porodice u Bačkoj Palanci i okolini / Jewish Families in Bačka Palanka and the surroundings*, Šid: Zavičajni klub opštine Šid, 2019.

Сремац Р., *Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид: Првих педесет година 1971-2021*. Шид: Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид, 2021.

Сремац Р., др Тадмор У., Документа јеврејске провенијенције из прве половине XIX века, *Споменица ИА „Срем“ Сремска Митровица* 20, стр. 165-171.

Шосбергер П., *Јевреји у Војводини. Кратак преглед историје војвођанских Јевреја*. Нови Сад: Прометеј, 2001.

ОД ПРСТЕНА — ДО СЛИКЕ

ЈЕВРЕЈСКА ЗАЈЕДНИЦА У ШИДУ КРОЗ ПРИЗМУ АРХЕОЛОГИЈЕ, ИСТОРИЈЕ И ИСТОРИЈЕ УМЕТНОСТИ

Аутор: Радован Сремац

Издавач: Музеј наивне уметности „Илијанум“ Шид

За издавача: Марија Покрајац, в. д. директора

Покровитељ: Општина Шид

Дизајн: Limun Design DOO Шид, Наташа Давид Искреновић

Штампа: Digital Solution

Тираж: 100

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

94(=411.16)(497.113 Šid)(083.824)
930.85(=411.16)(497.113 Šid)(083.824)

СРЕМАЦ, Радован, 1982 -

Од прстена до слике : јеврејска заједница у Шиду кроз призму археологије, историје и историје уметности / [Радован Сремац]. - Шид : Музеј наивне уметности "Илијанум", 2022 (Београд : Digital solution). - 14 стр. : илустр. ; 21 cm

Тираж 100. - Библиографија.

а) Јевреји - Историја - Шид - Изложбени каталози б) Јевреји - Културна историја - Шид - Изложбени каталози

COBISS.SR-ID 71292425

КОМУНИКАЦИЈА МУЗЕЈА НА ДРУШТВЕНОЈ МРЕЖИ ФЕЈСБУК
СКЕНИРАЈТЕ QR КОД ЗА ВИШЕ ИНФОРМАЦИЈА

ISBN 978-86-88121-16-3